

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI

OLIY VA O'RTA TA'LIM VAZIRLIGI

Alisher Navoiy nomidagi Samarqand davlat universiteti

PEDAGOGIKA FAKULTETI

“Boshlang'ich ta'limda gumanitar fanlarni o'qitish uslubiyati” kafedrası

5141600- Boshlang'ich ta'lim va sport, tarbiyaviy ish yo'nalishi 3-kurs talabasi

Xolbekova Dilnavozning

“Ona tili o'qitish metodikasi”

fanidan

KURS ISHI

MAVZU: “Sinfdan tashqari asosiy bosqich darslarini tashkil etish”

Ilmiy rahbar: k.o'qit. X.Xo'janov

Samarqand-2011

REJA

I.KIRISH

II. ASOSIY QISM

1.bob. Sinfdan tashqari o'qishni tashkil etish metodlari

1.1. Sinfdan tashqari o'qishning maqsad va vazifalari.

1.2. Sinfdan tashqari o'qishni tashkil etish usullari.

2.bob. Sinfdan tashqari o'qish darslarini tashkil etish bosqichlari

2.1.Sinfdan tashqari o'qishda yosh xususiyatlarini hisobga olish

2.2. Sinfdan tashqari o'qish darslarining namuna-ishlanmasi

III.XULOSA.

Adabiyotlar ro'yxati

I.KIRISH

MAVZUNING DOLZARBLIGI. Boshlang'ich sinflarda sinfdan tashqari o'qishga kichik yoshdagi o'quvchilarni ona tilini puxta o'zlashtirishga tayyorlashning ajralmas qismi, ta'lim jarayonida ularni ahloqiy-estetik tarbiyalashning muhim vositasi sifatida qaraladi. Sinfdan tashqari o'qishning maqsadi-kichik yoshdagi o'quvchilarni bolalar adabiyoti va xalq og'zaki ijodining xilma-xil namunalari bilan tanishtirish, ularda kitobxonlik madaniyatini tiklab tarkib toptirishdir.

Sinfdan tashqari o'qish dasturining mazmuniga ko'ra ta'limning har bir bosqichida ikki asosiy bo'lim ajratiladi:

1-bosqichda o'qish doirasi, ya'ni o'qitiladigan kitoblar va ularni qaysi tartibda o'qish bilan tanishtirish yuzasidan o'quvchilarga ko'rsatma beriladi.

2-bosqichda shu o'quv materiallari asosida bilim, ko'nikma va malakalar shakllantiriladi.

Umumiy o'rta ta'limning Davlat standartlari va o'quv dasturiga ko'ra 1-sinfda sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlarida savod o'rgatish darslarida hosil qilingan ko'nikma va malakalar asosida bolalarning ona-vatan, istiqloq, milliy qadriyatlar haqidagi tasavvurlar-tushunchalari kengaytiriladi, boyitiladi.

MAVZUNING ISHLANGANLIK DARAJASI. Umumiy o'rta ta'limning Davlat standartlari va o'quv dasturiga ko'ra 1-sinfda sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlarida savod o'rgatish darslarida hosil qilingan ko'nikma va malakalar asosida bolalarning ona vatan, istiqloq, milliy qadriyatlar haqida ta'lim sohasida Q.Shodiyeva, F.R.Qodirova, M.R.Qodirova, Y.Razbayeva, Q.Abdullayeva, K.Nazarov, Sh.Yo'ldosheva, K.Qosimova, S.Matchonov, Sh.Sariyev, O.Roziqov, M.Mahmudov, B.Adizov, A.Hamroyev va boshqalar qator o'quv qo'llanmalar, darsliklar, uslubiy qo'llanmalar yaratganlar. Yuqorida keltirilgan olimlarimizdan Q. Shodiyeva, Q.Abdullayeva, K.Nazarov, SH.Yo'ldoshevalarning maktabgacha ta'limda va umuman, savod o'rgatish metodikasi bo'yicha olib brogan ishlarini alohida

ta'kidlab o'tish maqsadga muvofiqdir. Chunki, aynan, ularning olib borgan tadqiqotlari bolalarni savodga o'rgatish sohasida katta ahamiyatga egadir.

TADQIQOTNING OB'EKTI. Sinfdan tashqari o'qish darslari boshlang'ich sinflarda o'tiladigan barcha predmet dasturlarining bo'limlari bilan bevosita bog'liq mashg'ulotlarning yangiligini ta'minlashga qaratilgan innovatsion texnologiyalar asosida dars o'tish jarayoni tadqiqotimizning ob'ektini tashkil etadi.

TADQIQOTNING PREDMETI. Sinfdan tashqari o'qish darslari, o'qish samaradorligini ijobiy tomonga ta'sir qilishning eng qulay usulidir. Sinfdan tashqari o'qish darslari boshlang'ich sinflarda o'tiladigan barcha predmet dasturlarining bo'limlari bilan bevosita bog'liq. O'qish darslarida o'tilgan mavzular asosida badiiiy kitblar axtarish, asar qahramonlarining nomlarini yozish, ularni tasvirlab berish, ijodiy rasm ishlash, fikrni yakunlash uchun mos maqollar yod olish ko'nikmalarini shakllantirish dolzarb metodik manba ekanligini aniqlash, ularning didaktik asosini belgilash ham mashg'ulotning predmeti hisoblanadi.

TADQIQOTNING MAQSADI. Sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlarida va unga ma'lum bir o'zgartirishlar kiritishda yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanishning samarali usullarini shakllantirish kurs ishi mavzusi bo'yicha olib borayotgan tadqiqot ishimizning maqsadi hisoblanadi.

TADQIQOTNING VAZIFASI: Yuqorida oldimizga qo'ygan maqsadimizdan kelib chiqib:

1. Kurs ishida tanlangan mavzu bo'yicha ijtimoiy-pedagogik, falsafiy-ma'rifiy, ilmiy-metodik hamda o'quv adabiyotlarni o'rganib chiqish va umumlashtirish.
2. Sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlari o'qish darslariga oid mashg'ulotlari bilan ishlash jarayonini o'rganish va tahlil qilish.
3. Mavzuga oid ilmiy metodik manbalarni o'rganish va tahlil qilish asosida sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlarini shakllantirishga oid mashg'ulot

mazmuni, maqsadi va qurilishini o'rganish hamda qayta takomillashtirish dolzarb nuammo ekanligini aniqlash.

4. Sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlariga oid mashg'ulotlarning samaradorligini oshirishga yo'naltirilgan yangi pedagogik texnologiyalar asosida dars ishlanmalarini yaratish.

TADQIQOT ISHINING ILMIY FARAZI.

- Sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlarini shakllantirishga oid mashg'ulotlar bugungi davr va bugungi kun bolasi nuqtai nazarini hamda uning individual, yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda rivojlantirish;
- Sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlari shakllantirishga oid mashg'ulotlarning izchil tizimi yaratish;
- Sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlarini shakllantirishga oid mashg'ulotlarni takomillashtirishning yangi-yangi usullari o'ylab topish;

TADQIQOTNING METODOLOGIK ASOSLARI. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi", prezidentimiz I.A.Karimovning asarlari va ma'ruzalarida bayon qilingan ta'limni isloh qilish, maktabgacha ta'limni rivojlantirishga qaratilgan yondashuvlar, qarashlar, ta'lim jarayonini takomillashtirishga yo'naltirilgan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari, mavzuga oid ilmiy-pedagogik, ilmiy-metodik manbalar.

TADQIQOT ISHINING ILMIY AHAMIYATI. Ushbu kurs ishini bajarish natijasida boshlang'ich sinflarda sinfdan tashqari o'qishga kichik yoshdagi o'quvchilarni ona tilini puxta o'zlashtirishga tayyorlashning ajralmas qismi, ta'lim jarayonida ularni ahloqiy-estetik tarbiyalashning muhim vositasi sifatida qaraladi. Sinfdan tashqari o'qishning maqsadi kichik yoshdagi o'quvchilarni bolalr adaboyoti va xalq o'gzaki ijodining xilma-xil namunalari bilan tanishtirish, ularda kitobxonlik madaniyatini tiklashga oid mashg'ulot ishlanmalarini, uning maqsadi,

mazmuni, tipi, qurilishiga oid yangi tushunchalari bilan boyitishning didaktik asoslari ko‘rib chiqildi hamda ilmiy-metodik tavsiyalar bilan boyitish nazarda tutildi.

TADQIQOT ISHINING AMALIY AHAMIYATI. Tadqiqot natijasida aniqlangan ilmiy yondashuvlar, ishlab chiqilgan tavsiyalardan nutqning tovush madaniyatini shakllantirishga oid mashg‘ulotlarini boyitish, maktabgacha ta’lim muassasalarida olib boriladigan turli o‘quv pretmetlarini takomillashtirish hamda bolalarni maktabga tayyorlashda, ularning bilimini o‘stirishda, malakasini oshirishda keng foydalaniladi.

KURS ISHINING TARKIBIY TUZILISHI. Ushbu kurs ishi kirish, ikki bob, har bir bobda ikkitadan qism, xulosa, foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxatidan iborat.

1.bob. Sinfdan tashqari o'qishni tashkil etish metodlari

Boshlang'ich sinflarda sinfdan tashqari o'qishga kichik yoshdagi o'quvchilarni ona tilini puxta o'zlashtirishga tayyorlashning ajralmas qismi, ta'lim jarayonida ularni ahloqiy-estetik tarbiyalashning muhim vositasi sifatida qaraladi. Sinfdan tashqari o'qishning maqsadi kichik yoshdagi o'quvchilarni bolalr adaboyoti va xalq o'gzaki ijodining xilma-xil namunalari bilan tanishtirish, ularda kitobxonlik madaniyatini tiklashdan iboratdir.

Sinfdan tashqari o'qish dasturining mazmuniga ko'ra ta'limning har bir bosqichida ikki-asosiy bo'limga ajratiladi.

1-bosqichda o'qish doirasi, ya'ni o'qitiladigan kitoblar va ularni qaysi tartibda o'qish bilan tanishtirish yuzasidan o'quvchilarga ko'rsatma beriladi.

2-bosqichda shu o'quv materiallari asosida bilim, ko'nikma va malakalar shakllantiriladi.

Umumiy o'rta ta'limning Davlat standartlari va o'quv dasturiga ko'ra 1-sinfda sinfdan tashqari o'qish mashq'ulotlarida savod o'rgatish darslarida hosil qilingan ko'nikma va malakalar asosida bolalarning ona vatan, istiqlol, milliy qadriyatlar haqidagi tasavvurlari kengaytiriladi, boyitiladi.

Sinfdan tashqari o'qish va qiroatxonlik savodlari 1-sinfda haftada 1 marta savod o'rgatish darslarining 20 daqiqasida bolalar badiiy adaboyoti bilan tanishtiriladi. Maqsad kichik yoshdagi bolalarda kitobga mehr uyg'otish, mustaqil uquvlarini paydo qilishdir. Asosan bu sinf o'quvchilariga kitob bilan muamola qilish, kitob o'qish qolidlari, kitobni asrash, asar qhramonlarining hatti-harakatlarini kuzatish, ijobiy tamonlarni o'rgamnish, obrazli qilib qayta hikoya qilib berish, bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirishdir. Bu sinf o'quvchilari uchun asosan rasmlarga boy kitoblar olinadi. O'qituvchi bolalarning his-tuyg'ularini o'stiradigan kitoblarni o'qib berish orqali mustaqil mamlakatimiz, uning go'zal shaharlari, qishloqlari, milliy urf-odatlari, qadriyatlari, o'tmishi, insonlarning orzu-istaklari bilan tanishtiradi. Ularda bilimga havas uygotadi.

2-sinfda o'quvchilar kichik hajmdagi asarlarni o'qituvchining yordami va topshirrigi asosida mustaqil o'qishga o'tadilar. Bu sinfda 2 haftada bir marta sinfdan tashqari o'qish darslari o'tkaziladi. Ona-Vatan va ota-bobolar jasorati, o'simliklar, qushlar hamda hayvonlar haqidagi asarlarini o'qituvchi topib, tanlab o'quvchilarga o'qish uchun tavsiya qiladi.

3 va 4-sinflarda sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlarida o'quvchilarning mustaqil o'qishlari uchun kishilarning hayoti, yorqin tasvirlardan, ularning ma'naviy-ahloqiy turmush tarzi aks ettirilgan badiiy va ilmiy-ommobop asarlar tavsiya etiladi. 3-4 sinflarda sinfdan tashqari o'qish darslari ikki haftada bir marta o'tkaziladi. Bu sinflarda o'qituvchi sinf kutubxonasida kerakli bo'lgan o'quvchilar yoshiga mos kitoblarni o'qish darslari ikki haftada bir marta o'tkaziladi. Bu sinflarda o'qituvchi sinf kutubxonasiga kerakli bo'lgan o'quvchilar yoshiga mos kitoblarni to'plashni davom ettiradi. Sinfdan tashqari o'qish burchagi turlicha bezatishi mumkin. Bunda o'qituvchi va o'quvchilar hamkorlikda ish olib boradilar. Badiiy va ilmiy-ommsbop asarlar mustaqil ravishda va izchil oqib borilsagina, o'quvchilarning dunyoqarasglarini kengaytirishga, shakllantirishga xizmat qiladi.

Sinfdan tashqari o'qish bolalarda ezgulikka muxabbat, yozuvlikka nafrat uyg'otish, boglanishli nutqni o'stirish, adabiy-estetik tafakkurlarni yuksaltirishga xizmat qiladi. Bolalar adabiyoti avvalo o'zining qiziqarli mazmuni, badiiy obrazlarning go'zalligi, tilning ifodaliligi, she'riy so'zlarning musiqaviyligi bilan bolalarga quvonch bahsh etadi. Ayni vaqtda u bolalarga tarbiyaviy ta'sir ham ko'rsatadi. Bolalar adabiyoti o'quvchilarga jonajon o'lka, tabiyatini, kishilarning mehnati, hayoti, ularning qilayotgan ishlari va ko'rsatayotgan qahramonliklari, bolalar hayotidan olingan voqelikni, bolalarning o'yinlarini tushunishga o'rgatadi.

1.1. Sinfdan tashqari o'qishning maqsad va vazifalari.

Xalqimizning tarixi, uning urf odatlari, moddiy va ma'naviy boyliklari, barcha orzu istaklari yillar davomida yaratilgan ertaklarda saqlanib kelmoqda. Kishilar o'z orzu havaslarini yosh avlodlarda il-qizlarida ko'rishni istaydilar. Shu sababdan ham o'quvchilarga ertaklarni o'qishga tavsiya qilinadi. Ertak o'qigan bolalar qiyinchilikni yengishga, botir, jasur bo'lishga intiladilar. O'quvchilar yer yuzidagi barcha insonlarning men bir bo'lagiman, men o'z xalqimga qilayotgan ishlarim bilan ularga munosib bo'lib ulg'ayishim kerak desalargina o'z xalqini munosib farzandlari bo'la oladilar. Ertaklar yosh avlodni ana shu ruhda tarbiyalaydigan baynalminal badiiy quroldir. "Uch og'ayni botirlar", "Zumrad va qimmat", "Egri va To'g'ri" kabi bir qator ertaklar o'quvchilarning sevimli ertaklaridir. O'quvchilar bu ertaklardan kishi o'z mehnatiga ishonib yashashni kerakligini, birovning boyligiga hasad bilan qaramaslik kerak degan hayotiy xulosalarni o'qituvchi yordamida tushinib yetadilar.

"Ur to'qmoq" ertagining bola harakterining shakllanishida alohida o'rni bor: ertak yaxchiga-yaxshi, yomonga-yomon bo'lish kerak degan muhim qoidani o'rta tashlaydi. Haqiqatdan ham xalqimizning "Qaynar xumcha", "Ochil dasturxon"larini zo'rovonlik bilan tortib oladigan shaxslarga nisbatan "Ur to'qmoq"larni ishlatish zarurligini uqtiradi.

Sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlari o'qish darslari bilan bog'lab olib boriladi. O'quvchilar o'qituvchi rahbarligi ostida avval mavzuga oid bir necha kitob bilan tanishsalar, so'ngra bolalarning qiziqishlariga yaqin har xil mualliflarning bir mavzuga doir kitoblarini mustaqil tanlab olishga o'tadilar. Bunga asosan o'qituvchi o'quvchilar bilan maktab kutubxonasiga, 3-4- sinflardan boshlab tuman yoki shahar kutubxonasiga sayohat uyushtirib, bolalar adabiyoti bilan muntazam tanishtirib boraradi. Shuningdek bolalar gazeta va jurnallari ham o'quvchilarga ertak, hikoyalar o'qishga yordam beradi.

Sinfdan tashqari o'qish darslari, o'qish samaradorligini ijobiy tomonga ta'sir qilishning eng qulay usulidir. Sinfdan va sinfdan tashqari o'qish darslari boshlang'ich sinflarda o'tiladigan barcha predmet dasturlarining bo'limlari bilan bevosita bog'liq.

O'qish darslarida o'tilgan mavzular asosida badiiy kitblar axtarish, asar qahramonlarining nomlarini yozish, ularni tasvirlab berish, ijodiy rasm ishlash, fikrni yakunlash uchun mos maqollar yod olish o'quvchini ijod qilishga undaydi.

Har bir sinfda sinfdan tashqari o'qilgan barcha asarlarni o'quvchilarga mos ravishda biror voqeani sahnalashtirish mumkin. Bu boladagi nutqni rivojlantirishga, lug'at boyligini oshirishga yordam beradi. Shungdek sahnalashtirilgan asarni tomosha qilgan o'quvchilarning diqqatlari oshib xotiralarida saqlash qobiliyati o'sadi. Hatto sahnalashtirish o'quvchini har tomonlama yo'naltiradi, ya'ni aktivlik qobiliyatini rivojlantiradi, suxandonlik, rejissorlik kabi kasblarda ilk tasavvurlarni o'rgata boshlaydi. Asarni sahnalashtirishga davrida albatta o'qituvchi rahbarlik qiladi. O'quvchilar ifodali o'qishlari o'quvchilarda zavq-shavq uyg'otib kitobga, badiiy asarga havas, uni o'qib o'rganishga intilish uyg'otadi. Sinfdan tashqari o'qish darslarida o'qituvchi o'quvchilarni bolalar yozuvchilari va shoirlar bilan tanishtirib borishi lozim. Q. Muhammadiy, P. Mo'min, Z. Diyor, A. Obidjon kabi yozuvchi va shoirlarning asarlari o'quvchilarda katta qiziqish uyg'otadi. Shuning uchun har bir maktab, ta'lim muassasi o'quvchilar o'rtasida turli mavzularda ijod ahli bo'lgan shoir va yozuvchilar bilan uchrashuvlar tashkil etib turishlari kerak. Bunday uchrashuvlar o'quvchilarni vatanni madh qilishga uni sevib ardoqlashga chaqiradi. Kitobni, asarni qanday paydo bo'lishini, uni hurmat qilish, asrab-avaylashni o'rgatadi. Shunday qilib badiiy adabiyot, bolalar adabiyoti voqelikni haqqoniy aks ettirish, yorqin obrazlar yaratish bilan bolalarda estetik did va ahloqiy sifatlarni mujassamlashtiradi. Ularda hayot go'zalligini idrok etishga o'rgatadi. So'z san'ati badiiy asarda o'z ifodasini topadi. Xalq badiiy so'zning yosh avlod tarboyasidagi kuch-qudrati va jozibasiga qadim zamonlardan oq e'tibor berib kelingan. Badiiy so'z xalqning barcha madaniy boyliklarini abadiylashtirgan. Buning uchun esa o'quvchi albatta og'zaki xalq ijodni yaqindan o'rganishi lozim. Ertaklar-yaxshilikka yetaklar deganlariday o'quvchi ertaklar bilan tanishar ekan mard, jasur, vatanparvar, mehribon bo'lishga, topishmoqlar o'qir ekan, topog'on, bilimdon, zukko bo'lishga intiladi. Shu bilan bir qatorda sinfdan tashqari o'qish darslarini samaradorligini o'stirishda "Sinfdan tashqari o'qish"

burchagini yuritish juda katta ahamiyatga ega. Chunki “Sinf dan tashqari o’qish burchagi turlicha bezatilishi mumkin. Bu ishlar o’quvchilarning ilg’or pedagogik mahoratiga va ijodkorligiga bog’liqdir.” Sinf dan tashqari o’qish burchagi” qanday bezatilmasin, u yerda topshiriq, rasm va shu kabilarni ishlab ilib qo’yish uchun taxta yoki kitob javoni bo’lishi shart. (150x100) kattalikdagi stend devorga qistirilib, uning tepa qismiga “Sinf dan tashqari o’qish burchagi” deb yozub qo’yiladi. O’quvchilar navbatdagi sinf dan tashqari o’qish darsigacha o’qishlari uchun tavsiya etiladigan adabiyotlar ro’yxati unga joylashtirilishi mumkin. Masalan: “Do’stlik” mavzusida sinf dan tashqari o’qish burchagi tashkil qilsak ishni quyidagicha bajaramiz.

Tavsiya qilinadigan adabiyotlar:	Ertak asosida chizilgan sur’atlar va aplikassiyalar.
<hr/> 1. “Laylak bilan tulki” O’zbek xalq ertagi. 2. “Arslon bilan it”. Lev Tolstoy. 3. “Kapalak” Zulfiya. Sherlar to’plami. 4. “O’tinchi yigit bilan sher” ertak. 5. “Ko’ngilchan o’tinchi” ertak. 6. “Asalari bilan pashsha” ertak.	<hr/> O’qilgan adabiyotlar. O’quvchilar tavsiya qiladigan adabiyotlar.

O’quvchilar ikki hafta davomida kitoblar bilan tanishadilar. O’zlariga yoddan asar qaxramonlarining rasmlarini chizadilar, aplikasiyalar bilan bezatilgan rasmlar ham tayyorlashlari mumkin. Hafta yakunida o’qigan kitoblari asosida sahna ko’rinishlari tayyorlaydilar, monolog va diologlar o’iydilar. Savol-javob, test uslublaridan foydalanadilar.

Darslar jarayonida o’zgangan xalq maqollari, hikmatli so’zlar, tez aytishlardan foydalanib o’quvchilarning o’g’zaki nutq ko’nikmalarini shakllantiish, mustaqil fikrlash qobiliyatlarini o’stirishga ega bo’ladilar.

Masalan: “Mexnatsevarlik” mavzusida quyidagi interfaol uslublardan foydalanish mumkin.

Mehnat-mehnatning.....raxat	Mehnat.... keltirar
Xunar-xunardanunar	Ishlagan tishlaydi, Ishlamagan
Ishlaganing uyingga, o'rganganing	Halol mehnat yahshi odat, berar senga
Yigit kishiga	Xarakating erta bo'lsa Kyzdao'rasan.
Gap bilan berma, Ish bilan dalda ber	Mehnat bersa to'yimli.

Kelajagimiz bo'lgan yosh avlodni milliy qadriyatlarimizni bilgan holda aqlan yetuk, jismonan sog'lom qilib tarbiyalash biz murabbiylar, ustozlar zimmasidadir. Shunday ekan mashaqqatli, ammo sharaflı kasbimizni bajarishda izlanuvchan ijodkor bo'lishimiz zarurdir.Chunki yurtboshimiz aytganidek, "Farzandlarimiz bizdan ko'ra kuchli,bilimli,dono va albatta baxtli bo'lishlari shart"

2.1.Sinfдан tashqari o'qishda yosh xususiyatlarini hisobga olish

Maktabdagi tarbiya ishlari, avvalo ta'lim jarayonida amalga oshiriladi. O'qituvchi o'quvchilarga ta'lim berishda faqat ma'lum bilimlarga berish bilan cheklanmay, ularda kuchli e'tiqod, iroda va xarakter sifatlarini ham tarkib toptirishi, qobiliyat va iste'dodlarini o'stirish kerak.

Maktabda ta'lim- tarbiya ishlarini yaxshilashda, o'quvchilarning har tomonlama kamol topishida sinfdan tashqari o'qish darslarini muntazam ravishda o'tkazib turish yoshlarning hayotda o'z o'rinlarini egallashlarida muhim ahamiyatga egadir.

Bolalar va o'smirlar ta'limga bo'lgan, yakka tartibdagi ortib boruvchi talab ehtiyojlarini undirish ularning bo'sh vaqtini va dam olishini tashkil etish uchun davlat organlari jamoa tashkilotlari shuningdek boshqa yuridik va jismoniy shaxslar madaniy-estetik, ilmiy, texnikaviy, sport va boshqa yo'nalishlarda maktabdan tashqari va nodavlat ta'lim muassasalarini tashkil etadilar.

Maktabdan tashqari ta'limni rivojlantirish, uning tuzilmasi va mazmun, mundarijasini takomillashtirish vazifalarini hal etish uchun quyidagilarni amalga oshirishi kerak: ta'lim berish va kamol toptirishga yo'naltirilgan xizmatlar ko'rsatuvchi muassasalar tarmog'ini kengaytirish va bunday xizmatlar turlarini ko'paytirish;

Milliy pedagogik qadriyatlarga asoslangan va jahondagi ilg'or tajribani inobatga oluvchi dasturlar va uslubiy materiallar ishlab chiqish;

O'quvchilarning bo'sh vaqtini tashkil etishning, shu jumladan ommaviy sport va jismoniy tarbiya sog'lomlashtirish tadbirlarining, bolalar turizmining, xalq xunarmandchiligining mavjud turlari va shakllarini tiklash hamda amaliyotga joriy etish.

Sinfдан tashqari o'qishning asosiy maqsadi, o'quvchilarni kitoblarga, badiiy asarlarga qiziqishlarini oshirish, bilimlari asosida kitob ustida ishlash yuzasidan ko'nikma va malakalar hosil qilish, dunyoqarashi va nutqlarini o'stirish hamda kutubxonada mustaqil ishlash tajribalarini paydo qilishdan iboratdir. Boshlang'ich

ta'lim va nutq o'stirish dasturida sinfdan tashqari o'qishning maqsadi o'quvchilarning bilimlarini kengaytirish, kitobga va bilim olishga havasini tarbiyalash, kitob bilan mustaqil ishlash malakasini takomillashtirish, ularning kitob o'qishga qiziqishlarini oshirishdir.

Bu maqsadlarni amalga oshirish uchun yosh kitobxonlarda kitobni mustaqil o'qishga havas uyg'otish; yosh xususiyatlariga mos bo'lgan adabiyotlar va ularning turlari bilan o'quvchilarni tanishtirish, mustaqil o'qish uchun kitob tanlash, tanlangan kitoblarni ongli ravishda o'qib, o'qilganlarning mazmunini idrok etish, fikrlash, mulohaza yuritishga o'rgatish talab etiladi. Sinfdan tashqari o'qish uchun kitob tanlashda uning ta'limiy va tarbiyaviy ahamiyatiga e'tibor beriladi.

Sinfdan tashqari o'qish sinfdagidek dars shaklida emas, balki suhbat, ertaklik, mustaqil o'qish kabi turli ko'rinishlarda amalga oshiriladi. Ammo, o'qish dasturidagi talablar asosida, sinfdagi dars mashg'ulotlari bilan bog'liq holda o'quvchilar bilimini kengaytirish, o'qish ko'nikma va malakalarini o'stirish maqsadida guruh tartibda olib boriladi.

Sinfdan tashqari o'qish uchun o'zbek xalq og'zaki ijodi materiallari, o'zbek bolalar yozuvchilari asarlari va O'zbekiston tabiati manzaralari asos qilib olinadi. Sinfdan tashqari o'qish bolaning sinfdan olgan bilimlarini chuqurlashtiradi. O'quvchi maktabga qadam qo'ygan kundan boshlab kitobni mustaqil o'qish malakalari shakllana va bosqichli amalga osha boradi.

1. T a y y o r l o v b o s q i c h i:

Bu 1-sinfning savod o'rgatish davriga to'g'ri keladi. Unga darsning bir qismi 17-20 daqiqasi ajratilgani uchun STU mashg'uloti deb yuritiladi. Uning o'ziga xos xususiyatlari shundaki, o'qituvchi asarni o'zi tanlaydi, asarning kichik hajmda bo'lishiga va boshqa kitob tanlash tamoyillariga e'tibor beradi. Asarni o'zi o'qib beradi. O'quvchilar asarni eshitishga, eshitganlarini idrok etishga, ularga soddagina baho berishga, asar mazmuni bilan sarlavhasining mosligini aniqlashga o'rgatiladi,

asar mazmunini hikoyalab berishga o'rgatiladi. O'qish gigienasi, kitobga qanday munosabatda bo'lish bilan tanishadilar.

2. B o s h l a n g' i c h b o s q i c h:

1-sinfning 2-yarim yilligiga to'g'ri keladi. 1 va 2 –bosqichdagi STU haftada 1 marta o'tkaziladi. Boshlang'ich bosqichda 45 daqiqalik dars ajratiladi. Tanlangan asar yaxshi o'qiydigan o'quvchiga maxsus tayyorgarlikdan so'ng o'qitiladi. Asarning oson o'qiladigan o'rinlarini bo'sh o'qiydigan o'quvchilarga o'qitish mumkin. Bu ularda o'qishga qiziqish uyg'otadi. Asar o'qilgan o'quvchilar asar nomini, muallifi bilan tanishadilar, rasmlarini tomosha qiladilar, kitobxonlik daftarlariga u haqida qisqa va soddagina qilib muallif, asar nomini yozadilar. Asar elementar tarzda tahlil qilinadi.

3. A s o s i y b o s q i c h:

2-4 sinfga to'g'ri keladi. Bu davrda o'quvchilarning o'qish malakalari mustaqamlanadi. Bu bosqichda o'quvchilarning sinfdan tashqari o'qiganlariga baho quyiladi. Baho qo'yishda dastur talablariga asoslaniladi: sinfning umumiy ishlariga qatnashishi, o'qigan kitoblarining sifat o'zlashtirishiga miqdoriga, o'qigan kitobiga munosabat bildirishiga e'tibor beriladi. Bunda o'quvchilar muayyan mavzuga doir bir necha asarlarni o'qib keladilar, ularning ayrim o'rinlarini ifodali o'qib beradilar, o'qigan asarlarini o'zaro taqqoslaydilar.

STO' darslarini xususiyatlari. STO' bosqichlari, dastur talablari, tarbiyaviy vazifalari, o'quvchilarning qiziqishlari bilan belgilanadi. Masalan, tayyorlov bosqichida kichik hajmdagi asarni o'qituvchi o'qib bersa, o'qilganlari yuzasidan suhbat, qayta hikoyalash o'tkazilsa, boshlang'ich bosqichda butun sinf o'quvchilari bir xil kitob bilan ta'minlanadi, barcha o'quvchilar bitta matn ustida ishlaydilar. Bunda bitta yozuvchi yoki bir mavzudagi asarlar ko'rgazmasi tashkil qilinadi. Asar ichida o'qishga topshirilishi ham mumkin, al'bomlar tayyorlanadi, kinofil'm, diafil'mlardan

parchalar ko'rsatiladi, musiqiy daqiqalar o'tkaziladi, asar mazmuni yuzasidan ijodiy rasmlar chizdiriladi, kitobni saqlash maqsadida kitobni yamash, urash o'rgatiladi, «ertaklar bayramlari», «Ifodali o'qish konkursi» o'tkaziladi.

Asar tahliliga doir ishlar kengaytiriladi, o'quvchilar o'qiganlarini taqqoslashga umumlashtirishga, xulosalashga o'rgatiladi. Qahramonlarni elementar tavsiflaydi. Rollarga bo'lib o'qishdan foydalaniladi. Asosiy bosqichda STU darslari 2-sinfda haftada 1 marta, 3-4 sinflarda 2 haftada 1 marta o'tkaziladi. O'quvchilar mustaqil o'qishga o'rgatiladi, ular «G'uncha», «Gulxan» jurnalari bilan, «Tong yulduzi» gazetasi bilan tanishtiriladi, ya'ni bolalar matbuoti bilan tanishtiriladi. Bu bosqichda o'zbek, qardosh, chet el adabiyoti yozuvchilarining turli janrdagi, turli mavzudagi asarlaridan foydalaniladi. Qo'shimcha sahnalashtirishlardan foydalaniladi. Bir darsga o'quvchilar bir nechta asarlar o'qib kelib, ular haqida o'z fikrlarini aytib beradilar. Qahramonlarni tasvirlab rasm chizadilar. Yozuvchilar hayoti va ijodiga doir kechalar uyushtiriladi. Shu tarzda adabiyotni sevadigan, mustaqil fikr yurita oladigan kitobxon shaxsi shakllantiriladi.

Dars tuzilishiga doir dars namunalari

1. Tayyorlov bosqichi.

Mavzu: Cho'pon yigit bilan Shiroq.

Darsning maqsadi:

a) afsonaviy qahramonlar haqida ma'lumot berish. b) o'quvchilarda vatan tushunchasini, vatanparvarlik tuyg'ularini tarbiyalash;

Darsning metodi: suhbat.

Darsning jihozi: asar mazmunini yorituvchi rasmlar. Darsning borishi:

1. Kirish suhbat. O'quvchilardan vatanini dushmandan asragan qahramonlardan kimlarni bilishlari so'raladi. To'maris, Jaloliddin Manguberdi, Najmiddin Kubro nomlari sanalib, Shiroq degan qahramon ham o'tganligini, uning qahramonligi haqida halqimiz, «Cho'pon yigit Shiroq» degan afsona yaratgani aytiladi.

2. «Cho'pon yigit Shiroq» afsonasi o'qib beriladi.

3. Afsona yuzasidan dastlabki suhbat:

Afsona sizga yoqdimi? Unda kimning qahramonligi hikoya qilib berilgan? Shiroq nima uchun hanjari bilan burni, quloqlarini kesdi? Keyin Shiroq kimning oldiga bordi? U shox Doroga nima dedi? Shiroq Doro qo'shinlarini qaerga olib bordi? Shiroq nima deb hayqirdi? O'quvchilar javobi umumlashtirilib, ular vatanni sevishga; uning tinchligi uchun kurashishga chorlaydilar.

4. Asarga ishlangan rasmlar ko'rsatiladi.

5. Shiroq rasmini uyda chizib kelish topshirig'i beriladi.

Ota-onalaridan qahramonlik haqida ertak, hikoya bilib kelishlari va ota-onalariga Shiroq haqida gapirib berishlari aytiladi.

6. Yana nimalar haqida bilishni istashlari o'quvchilardan so'raladi.

O'quv yilining ikkinchi yarmida 1-sinfda o'tkaziladigan sinfdan tashqari o'qish darsining rejasi birinchi yarim yildagiga qaraganda bir muncha murakkablashadi. Darslarda o'quvchilar badiiy asarni ovoz chiqarib o'qishga hajmi uncha katta

bo'lmagan ertak, hikoya va she'rlarni ichga o'qishga, o'qilganlarning mazmuni yuzasidan suhbat orqali esa asar qahramonlarining xatti-harakati, odob-axloqini taqqoslab, xulosa chiqarishga o'rgatib boriladi; avval o'qilganlar yuzasidan hosil qilingan bilim va malakalari mustahkamlanadi; navbatdagi bunday darsda o'qiladigan kitoblar, bajariladigan ishlar tushintiriladi.

Boshlang'ich bosqichda sinfdan tashqari o'qish uchun haftada bir dars ajratiladi.

O'quv yilinig birinchi yarmida o'tkazilgan sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotida o'quvchi asar mazmunini o'quvchining o'qib, yoki hikoya qilib berishi orqali idrok etgan bo'lsa, ikkinchi yarim yilda o'tkaziladigan sinfdan tashqari o'qish darsi uchun mavzudagi yoki temasi yaqin ikki badiiy asar tanlanadi. Ularni birinchi o'qituvchi o'qib beradi, ikkinchisini o'quvchilar mustaqil o'qiydilar. Har ikki asarni o'zaro taqqoslab suhbat o'tkaziladi. Bunda o'quvchilarning kitob o'qishga bo'lgan xohishini hisobga olib, yaxshi o'qiy olmaydigan o'quvchilar sarlavhasini o'qib, rasmlarini ko'rib chiqib, mazmunini aytishga o'rgatiladi.

Bu bosqichda o'tkaziladigan sinfdan tashqari o'qish darsning ko'rilishi quyidagicha bo'lishi mumkin;

1.Darsning qisqacha kirish qismida o'quvchilar uy vazifasini qanday bajarganliklari aniqlanadi. O'quvchi tanlagan kitobni ko'rib chiqib, mavzu aniqlanadi.

2.O'quvchilarning kitobxonlik darajasini kengaytirish, o'stirish, ularga mustaqil o'qishga havas uyg'otish, qiziqtirish maqsadida tanlangan badiiy asarni o'qituvchi ovoz chiqarib, ifodali o'qib beradi.

3.O'qilgan kitob mazmuni yuzasidan suhbat o'tkaziladi.

4.O'quvchilar mustaqil o'qish uchun tanlangan yangi kitobni o'zlari ko'zdan kechirib chiqadilar.

5.O'quvchilar o'zlari ko'rib chiqqan badiiy asarni mustaqil ravishda ichda o'qiy oladilar.

6.O'quvchilar o'qigan asarni o'qituvchi ifodali o'qib bergan asar bilan taqqoslagan holda suhbat o'tkaziladi.

Sinfdan tashqari va dasrdan tashqari vaqtlarda o'quvchilar yozuvchilarning asarlari «**Tong yulduzi**» gazetasi va «**G'uncha**» jurnalini o'qiydilar.

3-sinfda sinfdan tashqari o'qish darslariga tayyorgarlik ko'rish va uni o'tkazish quyidagicha bo'lishi mumkin: mashg'ulot boshlanishidan bir hafta oldin mavzusi e'lon qilinadi. Mashg'ulotda ko'zda tutilgan maqsad, amalga oshiriladigan vafalar uqdiriladi. Sinfdan tashqari o'qish uchun asarlar ro'yxati tavsiya etiladi.

Masalan tabiat va ekologiya, Orol dengizi mavzusiga oid she'r, maqolalar, o'qish va yodlash, gazeta va jurnallarda shu mavzuga doir rasmlar to'plash topshiriladi. Olib kelingan materiallar o'qituvchi rahbarligida ko'zdan kechiriladi va dars davomida maqola, she'r va rasmlardan o'rnini bilan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Bolani nima qiziqтира, u shu haqda fikr yuritadi, esda saqlab qoladi. Bu sea quvonch hislarining yuzaga kelishiga sabab bo'ladi. Dastlabki jarayonda o'quvchilarni yangi sharoitlarga o'rgatish, ko'niktirish muhim o'rin tutali. Buning uchun ishni biz birinchi kundan boshlab bolalarning individual xususiyatlarini kuzatishdan boshlashimiz maqsadga muvofiqdir. Ko'pgina bolalar xavotirlanish, asabiylashishi seziladi, natijada ba'zi bir o'quvchilarni hech narsa qiziqтirmaydi.

Biz o'qishning birinchi kunidan boshlab o'quvchilar bilan iliq muloqotda bulishga, ularning fikrini qo'llab quvvatlashga, sinfda ijobiy muhitni shakllantirishga harakat qildik, hamda sinfdagi sog'lom ruhiy sharoitni doimo saqlab bordik. Sinfdagi ruhiy sharoit bolalarning ongli xulqini shakllantirish va darsga bo'lgan qiziqishlarini orttirish imkoniyatini paydo qildi.

Sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlarida ularning e'tiborini jalb etish, o'qishga qiziqishini oshirish uchun dastlab matnga mos ishlangan ertak qahramonalari tasviridan foydalanish mumkin. Ertak qahramonlarinig sinfda paydo bo'lishi bolalarda o'qishga bo'lgan qiziqishini orttiradi.

Qiziqish – bolalar xulqini tartibga solib borish bilan birga, ularda o'zlashtirishning yaxshilanishi, o'qish tezligining ortib borishiga ham ijobiy ta'sir etadi. Qiziqarli dars eng kamgap bolalarni ham faollikka undaydi. Sinfdan tashqari

o'qish darslarida sehrli soatlar qatnashadi va ular bolalarga qanday qilib barcha topshiriqlarni tez va to'g'ri bajarish haqida eslatib turadi. ertak qahramonlari bolalarga rahmat aytishadi. Buni eshitish uchun mashg'ulotda ular faol ishlashadi, yana shunisi qiziqarliki, kimda-kim yaxshi javob bersa, ertak qahramonlari ularning qo'lini ushlab minnatdorchilik bildiradi. Bu esa o'quvchilar qiziqishini oshiradi.

Sinfdan tashqari o'qish darslarini matematika darslari bilan bog'lash ko'zlagan maqsadimizga erishishimizda katta yordam berdi. Dars boshlanishidan oldin biz quyidagilarni ma'lum qildik: «Bolalar, bugun biz sinfdan tashqari o'qish darsida hisoblaymiz, misol echamiz,ertak qahramonlari esa yaxshi javob bergan o'quvchining qo'lini ushlab, minnatdorchilik bildiradi». Bu gaplar bolalar faolligini oshiradi, ular tezda ishga kirishadilar va katta istak bilan ish boshladilar. Bundan tashqari har bir darsning boshlanishida bolalarda televidinie va radiodan qanday qiziqarli eshittirishlarni ko'rdingiz deb so'rash ham bolalarning qiziqish bilan hikoya qilishiga olib keladi. Mashg'ulotning birinchi kunidan boshlab, bolalarning o'qishga bo'lgan qiziqishini shakllantirishga harakat qilish lozim.

Topishmoqlar ham bolalarni topqir, o'tkir zehnlil, zukko qilib voyaga etkazishda alohida e'tiborga loyiq. Topishmoqlar bolalarning obrazli fikrlaydigan va so'zlaydigan bo'lishiga, so'z boyligining orta borishiga, nutqining o'sishiga yordam beradi. Bolaga topishmoq topishni o'rgatish, unda fikrning asta-sekin yuksala borishiga sabab bo'ladi. Chunonchi, «Er tagida oldin qoziq», «Pak-pakana bo'yi bor, etti qavat to'ni bor» kabi topishmoqlar kundalik ro'zg'orda ishlatiladigan sabzi va piyoz ekanligini o'ylab topishga undaydi. Bolalar bu sabzavotlarni ko'p marotaba ko'rishgan, ammo sabzining oltin qoziqqa o'xshashligi va piyozning qavat-qavatligi uning to'ni ekanligi to'g'risida uylashmaydi. Ana endi topishmoq aqli shakllanayotgan bolalarning dunyoqarashini o'stirishga uylab idrok qilishga kuzatuvchan bo'lishga o'rgatadi. Boshqaruvchi shaxs-o'qituvchi juda adolatli bo'lishi lozim. Topishmoqni birinchi bo'lib topgan bolani maqto'v bilan rag'batlantirish, lekin ortiqcha darajada maktab yubormaslik joiz. Topa olmagan bolani esa sira kamsitmaslik, balki uni uylashga, izlanishga o'rgata borish zarur. Dars jarayonida topishmoqlardan uyin vaziyatlarini tashkil etish bolalarni

o'qishga bo'lgan qiziqishini oshirishga olib keldi. Qiziquvchanlik bolada kuzatuvchanlikning o'sib borishiga yordam berdi.

Sinfdan tashqari o'qish darsliklarida uyin vositasidan foydalanish ham yaxshi samara berganligi aniqlandi. Uyin jarayonida ularning rasmlarini almashtirib borish kerak.

Bolalarning qiziqishini rivojlantirishi uchun ularning, faoliyatiga doimo rahbarlik qilish kerak. Darsda bolalar ko'p eshitadilar, chizadilar, hikoya qiladilar. O'quvchilarni yanada darsga qiziqtirish uchun ushbu ertakni o'zingiz davom ettiring, uylab topinglar, qahramonlarning nomini toping deb murojaat etish mumkin. Bunda o'quvchilar o'zlaricha uylay boshlaydilar, ularning e'tibori mazkur muammoga qaratilgan bo'ladi. Sehrli soat esa har bir daqiqani bekor o'tkazmang deb shoshiradi. Albatta, bunday darsni tashkil etish oson emas, darsga ertak qahramonlarini taklif qilib turish, ular tilidan o'quvchilarni topshiriqlarni bajarishga undosh darsning yanada qiziqarli bo'lishiga olib keldi. Bolalar ular bergan topshiriqlarni o'z xoxishlari bilan bajaradilar. Biroq shu bilan birga bolalarda kutilmagan qiyinchiliklar ham yuzaga keldi. Chunki bolalar o'qituvchining orqasidan yurishni, erkalatishini, shirin so'zlar aytishini yaxshi ko'rishadi. O'qituvchi bunda ziyrak bo'lib, hech bir o'quvchini nazardan chetda qoldirmasligi kerak. Bolalarni e'tiborlikka odatlantirish uchun dars jarayonida ularni qiziqtirish deb belgiladik. Doimo uyinni talab etadigan bolalar bilan biz asta-sekin uyinni darsning ma'lum bir komponenti sifatida o'tkazdik. Ko'plab uyinlar oldindan uylab topilar, ayrimlari esa darsda o'z-o'zidan yuzaga kelishi mumkin. Ayniqsa, «Xotira» uyini diqqatga sazovordir. O'qituvchi bunday uyinlarni o'tkazish bilan bolalar xotirasini charxlaydi, ularning darsga bo'lgan qiziqishni oshiradi. Sinfdan quvnoq muhit yaratiladi va bolalar faolligi oshadi. Muammoli ta'lim bolalarda o'zlari olayotgan bilimga faol munosabat ruhini hosil qilish, o'rganilayotgan narsa va hodisalar haqida oldindan taxminiy xulosa chiqarish uchun hal etish lozim bo'lgan masalani tezda izlab topish iqtidorini, fikrlash, mustaqil faoliyat ko'rsatishni vujudga keltirishdan iboratdir.

O'quvchilar aqliy faoliyatini o'stirish vositalarini o'z ichiga olgan o'quv jarayoni muammoli vaziyatni vujudga keltiradi. Dastlabki mashg'ulotlardan boshlab ana shunday vaziyatni elementar ravishda qo'llab borish bolalarda tobora murakkabroq aqliy faoliyat ko'nikmalarining hosil bo'lishiga yordam beradi.

2.2. Sinfdan tashqari o'qish darslarining namuna-ishlanmasi

Mavzu: Inson odobi bilan.

Darsning maqsadi: Odob inson ko'rki ekanligi, odobli bola elga manzur bo'lishni bir so'z bilan aytganda ,odob xulq atvorlar yug'indisi ekanligini o'quvchilar onggiga singdirish va shu orqali ularni odobsizlikdan, noo'rin xatti-harakatlardan o'zlarini saqlashga o'rgatish.

Darsni jihozlanishi.

1. Alisher Navoiyning rangli rasmi.
2. Plakat va ko'rgazmalar. Kitob jurnallardagi odobli bolalarning suratlari.
3. Xalq maqollaridan namunalar.

Darsning borishi:

O'quvchi:

Odob insonning oliy fazilatidir. Xazrat A.Navoiy ham o'z asarlarida shu jumladan "Hayratul abror" dostonida odobni to'la tushintirib beradi. Yoshi ulug'larga samimiy hurmat-izzat keltirish har kimning holatiga qarab bo'lishi kerak. Agar yosh bolaga ilk turib salom berishsa, uni odob demaydilar. Gadoning oldida sajda qilish kerak emas. Unga bir tiyin berilsa shu karam bo'ladi. Bolalar Navoiy bobomiz nihoyatda kamtar bo'lganlar.

Hozir sinfdoshlaringiz Alisherning odobi bilan bog'liq bir voqeani namoish qilishadi. (Oldindan tayyorlangan 7 nafar, biri Sh.A. Yazdiy rovida biri Alisher, Qolganlari uning o'rtoqlari qiyofasida chiqishadi.)

O'quvchi (izoh beradi):

A.Navoiy 1947 yili Taft shahrida mashxur tarixchi olim Sharafiddin Ali Yazdiy bilan ucharashib qolibdi. Shahada bir mo'safid xayolga cho'mib o'tiradi. Shu payt bir to'da (5-6) nafar bolalar quvalashib o'ynay boshlaydilar. Ularni kuzatib o'tilgan mo'ysafid bolalarni yoniga chorlaydi.

-Qani bolalarim buyoqqa kelinglarchi, bolalar mo'ysafidning ovozni eshitib tarqab ketishadi. Faqat 5-6 yoshlar chamasidagi bola qoladi. Uning boshida oq

sallacha,egninda yupqa matodan tikilgan ixcham kamzul,oyog'ida etikcha.U yugirib kelib,qollarini ko'ksiga qo'ygancha salom beradi.

-O'g'lim oting nedur?-deb so'radi mo'ysafid.

-Alisher-dedi bola.

-Maktabga qatnaysamnmi?

-Qatnayman.Qur'onning taborak sur'asigacha o'qiganman.

-Men chaqirganimda o'rtoqlaring qochib ketdi.Sen esa huzurimga kelding.So'roqlaringa yaxshi javob qilding.Shuning uchin senga rahmat.Umrng uzoq,boshing omon bo'lsin.Olim,fozil bo'lib'yaxshi o'bro'ga erishgaysan,-mo'ysafid uni duo qildi.

Bu sahna ko'rinishidan keyin bo'lib o'tgan voqealar bolalar bilan tahlil qilinadi.Alisherning yoshi ulug' kishilarga salom berishi,o'zini tutish,odobli ekanligi haqida uqtiriladi.

Shuningdek,insonga hos odatlaridan biri kulgi haqida ham A.Navoiyning fikrlaridan foydalanish mumkin.

O'quvchi: Kulgi insonga xos odatlardan biri,boshqacha aytganda,kulgi orqali odamning qanday ekanligini bilish mumkin.Hozir tengdoshlaringiz bu haqda Navoiy ijodidan namunalar keltiradi.

1-o'quvchi:

Bo'lmas odobsiz kishilar arjumand,

Past etar ul xaylini shaxsi baland.

O'quvchi:(izoh beradi).Har bir kishinung izzat hurmati odobi orqali keladi.

2-oquvchi:

Tarki odobdin biri kulgu durur,

Kulgu odob tarkida belgu durur.

O'qituvchi: Adabsizlikning bir ko'rinishi noo'rin va beo'xshov kulgidir.Demak,bo'lar-bo'lmasga irjayish yoki bo'lmasa ho'mrayib yurish insonning zebi-ziynati emas.

3-o'quvchi:

Haddan ortiq dog'l marg'ub emas,

O'qituvchi: O'zga kishilar to'g'risida kichikka shavqatda bo'lishi kerak. O'rta kishilarga esa o'rtacha muomala qilish lozim deydi. Darvoqe, bolalar Payg'ambarimiz Rasululloh Alayhis Salom Hadisda "Ko'p kulmang, ko'p kulish dilni o'ldiradi" deb nasihat qilgan ekanlar.

Endi bolajonlar mana bu rasmga (A.Navoiy portretiga ishora qilib.) qaranglar undan danday ma'no uqyapsiz?

4-O'quvchi: Bobomizning yuzlari tiniq ekan.

5-o'quvchi: Yuz-ko'zlaridan odobli ekanliklari bilinib turibdi.

O'qituvchi: Barakallo, juda ham to'g'ri angladinglar. Demak, biz odobni ko'proq kimdan o'rgansak bo'lar ekan?

O'quvchilar: Navoiy bobomizdan. Shundan so'ng mashg'ulot yakunlanadi. Navbatdagi mavzu e'lon qilinib, oquvchilarga odob-ahloqqa oid 4-5 maqollarni o'rganib kelish topshiriladi.

III.XULOSA

Har bir sinfda sinfdan tashqari o'qilgan barcha asrlar o'quvchilarga mos ravishda biror voqeani sahnalashtirish mumkin. Bu boladagi nitqni rivojlantirishga, lug'at boyligini oshirishga yordam beradi. Shuningdek sahnalashtirilgan asarni tomosha qilgan o'quvchining diqqati oshib xotirada saqlash qobiliyati o'sadi. Hatto sahnalashtirish o'quvchini har tomonlama yo'naltiradi, ya'ni aktyorlik qobiliyatini rivojlantiradi, suxandonlik, rejissorlik kabi kasblarga ilk tasavvurlarni o'rgata boshlaydi. Asarni sahnalashtirish davrida albatta o'qituvchi rahbarlik qiladi. O'quvchilar ifodali, obrazli, shuningdek qahramonlar harakatini to'g'ri bajarishlari, o'qishlari o'quvchilarda zavq-shavq uyg'otib kitobga, badiiy asarga havas, uni o'qib o'rganishga intilish uyg'otadi. Sinfdan tashqari o'qish darslarida o'qituvchi o'quvchilarni bolalar yozuvchilari va shoirlari bilan tanishtirib borishi lozim. Q.Muhammadiy, P.Mo'min, Z.Diyor, A.Obidjon kabi yozuvchi va shoirlarning asarlari o'quvchilarda katta qiziqish uyg'otadi. Shuning uchun har bir maktab, ta'lim muassasasi o'quvchilar o'rtasida turli mavzularda ijod ahli bo'lgan shoir va yozuvchilar bilan uchrashuvlar tashkil etib turishi shart. Bunday uchrashuvlar o'quvchilarni vatanni madh qilishga uni sevib ardoqlashga chaqiradi. Kitobni, asarni qanday paydo bo'lishini, uni hurmat qilish asrab-avaylashni o'rgatadi. Shunday qilib badiiy adabiyot, bolalar adabiyoti voqelikni haqqoniy aks ettirishi, yorqin obrazlar yaratishi bilan bolalarda estetik did va ahloqiy sifatlarni mujassamlashtiradi. Ularda hayot go'zalligini idrok etishga o'rgatadi. So'z san'ati badiiy asarda o'z ifodasini topadi. Xalq badiiy so'zning yosh avlod tarbiyasidagi kuch-qudrati va jozibasiga qadim zamonlardanoq e'tibor berib kelingan. Badiiy so'z

xalqning barcha madaniy boyliklarini abadiylashtirgan. Buning uchun esa o'quvchi albatta xalq og'zaki ijodini yaqindan o'qishi lozim. Ertaklar-yaxshilikka yetaklar deganlariday o'quvchi ettaklar bilan tanishar ekan mard, jasur vatanparvar, mehribon bo'lishga, topishmoqlar o'qir ekan, topog'on, bilimdon, zukko bo'lishga intiladi.

Adabiyotlar:

1. Abdullaeva K va boshqalar. Savod o'rgatish darslari. T., «O'qituvchi». 1996 y.
2. Abdullaeva Q. Raxmonbekova S. 2-sinfda. O'qish darslari. (O'qituvchi kitobi.) Toshkent. O'qituvchi, 2004 y.
3. Abdullaeva Q. va boshqalar. O'qish kitobi. 2-sinf Toshkent. O'zbekiston, 2003-yil.
4. G'afforova T., Shodmonov E., Eshturdieva G. «Alifbe»-(«Savod»); «Ona tili», T., «O'qituvchi», 1999- yil.
5. G'afforova T. G'ulomova X. 1-sinfda o'qish darslari (O'qituvchi Kitobi.) Toshkent. SHarq 2003 -yil.
6. SHojalilov A. va boshqalar. «O'qish Kitobi», «O'qituvchi», 2004-yil. 8 Umarova M. «O'qish Kitobi» 3- sinf uchun. T., «O'qituvchi» 2003- yil.
7. Umarova M. 3-sinfda O'qish darslari (O'qituvchi Kitobi.) Toshkent «Ijod dunyosi» 2003.
8. SHojalilov A. va boshqalar. «O'qish Kitobi», «O'qituvchi», 2004 yil. II. Qosimova K., Fuzailov S. «Ona tili», 2-sinf uchun, T., «O'qituvchi», 2003- yil.
9. Fuzalov S., Xudoyberganova M. «Ona tili» 3-sinf uchun. T., «O'qituvchi» 2003 -yil.
10. IKromova R. Grammatika, imlo va nutq o'stirishdan tarqatma materiallar. T., «O'qituvchi», 2003- y.
11. 2-sinfda o'qitish. Tuzuvchi Mavlonova R.A.T., «O'qituvchi», 1977- y.
12. IKromova R. Grammatika, imlo va nutq o'stirishdan tarqatma materiallar. T., «O'qituvchi», 1993 -yil.
13. Ma'qulova B. va boshqalar. Boshlang'ich sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlari. T., «O'qituvchi», 1996- yil.
14. Mirzaev I. Dars tahlili. T., «O'qituvchi», 1985- yil.
15. Oripov K., Obidova M. Ifodali o'qish. T., «O'qituvchi», 1982- yil.
16. To'rt yillik boshlang'ich sinflar dasturi. T., «O'qituvchi», 1999- y.
17. Umarova M, Hudoyberganov M. Bayonlar to'plami. T. "O'qituvchi", 1992-y
18. Qosimova K. Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodiikasi. T., "O'qituvchi", 1985- yil.
19. Qosimova K., Ubaydullaeva. 2-sinfda ona tili darslari. T., "O'qituvchi", 1987- y.
20. G'ulomov M. Husnixat metodiikasi. T., "O'qituvchi", 1976 -yil.